

**Creure a través dels ulls.
Pintura i veritat en l'Espanya del segle xvii**

**Creer a través de los ojos.
Pintura y verdad en la España del siglo xvii**

**Believing through the eyes.
Painting and truth in seventeenth-century Spain**

PABLO GONZÁLEZ TORNEL
Museu de Belles Arts de València

El 2 de septiembre de 2020, hace apenas un año, tomé posesión de mi cargo como director del Museo de Bellas Artes de València. Lo hice con mucha ilusión y el firme deseo de dotar a la institución de un nuevo empuje que definiera un museo con personalidad propia, atractivo y con propuestas novedosas capaces de conectar con el público, sin renunciar nunca a la excelencia científica y a los más estrictos criterios de calidad. Tras un año en el cargo creo que puedo afirmar que el camino iniciado es esperanzador. El museo se ha llenado de vida, de música y de niños. Gran cantidad de lienzos han salido de la oscuridad de los almacenes para vestir los muros de un edificio que se percibe, cada día más, como vivo. Los benefactores, Rudolf (Rodolfo) Gerstenmaier y Leoncio Fernández Vallejo han enriquecido estas salas con una de las mejores colecciones de arte flamenco de España. Los mejores historiadores del arte, pese a las zancadillas de la pandemia, han cruzado la península ibérica para compartir su saber con los valencianos y valencianas. Isabel Bru, pintada por Joaquín Sorolla, ha cruzado el Atlántico para volver a casa. Y estas son solo algunas de las cosas maravillosas que le han ocurrido al Museo de Bellas Artes de València gracias al formidable equipo que lo habita y al apoyo constante de la Direcció General de Cultura y Patrimoni y de la Conselleria d'Educació, Cultura i Esport de la Generalitat Valenciana.

Todo lo anteriormente citado es solo el inicio de una andadura que, con la ayuda de todos, verá como el Museo de Bellas Artes cambia de arriba abajo durante los próximos años. Una nueva museografía vestirá sus salas y un entorno más amable rodeará a un conjunto de edificios que todavía intenta encontrar la complicidad con la ciudad que lo alberga. Mientras tanto, otro de los elementos transformadores del museo, tal y como me propuse desde el principio, van a ser las exposiciones de calidad y contenido. Hoy, aquí, tengo el orgullo de inaugurar la primera de la que yo mismo soy comisario desde que fui nombrado hace un año. Mucho trabajo de todos, y sobre todo de todas, las técnicas que se esconden tras los muros del museo. Mucho trabajo para restaurar unas piezas que, en muchos casos, se ofrecen hoy por primera vez a la vista del público y por las que debemos estar agradecidos al Instituto de Conservación, Restauración e Investigación y a la restauradora del museo. Y también muchas sinergias. Muchos amigos apoyando el recorrido y fantásticos compañeros, además de reconocidos científicos, escribiendo en este catálogo y dando sentido a una idea que tan solo era eso, una idea, en la mente de quien escribe.

Esta exposición y este catálogo tratan de mirar. De saber mirar el arte tal y como lo hacían las personas que habitaron el siglo xvii hispánico. De aprender a leer la pintura como, desde siempre, sabemos leer un texto. Porque mirar el arte es saber leerlo. Es conocer las formas y reconocer los sonidos, los aromas y los significados que despren-

On 2 September 2020, just a year ago, I took possession of the post of Director of the Museo de Bellas Artes de València. I did so with great enthusiasm and a firm desire to give the institution a new boost that would define an attractive museum with a personality of its own, and novel proposals that would draw the public without ever renouncing scientific standards and the strictest criteria of quality. After a year in the post, I think I can say the road we are on looks encouraging. The museum has filled up with life, music and children. A large number of paintings have emerged from the darkness of the storerooms to deck the walls of a building seen as more alive every day. The benefactors Rudolf (Rodolfo) Gerstenmaier and Leoncio Fernández Vallejo have enriched these galleries with one of the finest collections of Flemish art in Spain. The most renowned art historians, despite the obstacles placed in their way by the pandemic, have crossed the Iberian Peninsula to share their knowledge with the men and women of Valencia. Isabel Bru, painted by Joaquín Sorolla, has crossed the Atlantic to return home. And these are just some of the wonderful things that have happened to the Museo de Bellas Artes de València thanks to the formidable team working inside it and the support of the Direcció General de Cultura i Patrimoni and the Conselleria d'Educació, Cultura i Esport de la Generalitat Valenciana.

Everything mentioned so far is merely the beginning of a phase which, with everyone's help, will see the Museo de Bellas Artes change from top to bottom over the coming years. A new museography will grace its galleries, and a friendlier environment will surround a group of buildings that still seek complicity with the city that houses them. In the meantime, another element in this transformation, as I proposed from the start, will be exhibitions characterised by both quality and content. Now, I am proud to inaugurate the first curated by myself since my appointment a year ago. It has involved a lot of work for all the technicians, both men and especially women, who hide behind the walls of the museum. A lot of work has gone into the restoration of pieces that in many cases are being shown here to the public for the first time, and for which we owe gratitude to the Institute of Conservation, Restoration and Research and to the museum's restorer. There have also been many synergies. Many friends and wonderful associates have supported the project along the way, and eminent scholars have written for this catalogue and given sense to an idea which was at first no more than that, an idea in the mind of the writer of these lines.

This exhibition and this catalogue try to look. To know how to look at art as the people did who lived in seventeenth-century Spain. To learn to read painting as we have always known how to read a text. For looking at art is knowing how to read it. It is knowing the forms

El 2 de setembre de 2020, a penes fa un any, vaig prendre possessió del meu càrrec com a director del Museu de Belles Arts de València. Ho vaig fer amb molta il·lusió i el ferm desig de dotar la institució d'una nova espenta que definira un museu amb personalitat pròpia, atractiu i amb propostes noves capaces de connectar amb el públic sense renunciar mai a l'excel·lència científica i als més estrictes criteris de qualitat. Després d'un any en el càrrec crec que puc afirmar que el camí encetat és esperançador. El Museu s'ha omplit de vida, de música i de xiquets. Una gran quantitat de llenços han eixit de la foscor dels magatzems per a vestir els murs d'un edifici que es percep, cada dia més, viu. Els benefactors Rudolf (Rodolfo) Gerstenmaier i Leoncio Fernández Vallejo han enriquit aquestes sales amb una de les millors col·leccions d'art flamenc d'Espanya. Els millors historiadors de l'art, a pesar dels entrebancs de la pandèmia, han creuat la península Ibèrica per a compartir el seu saber amb els valencians i valencianes. Isabel Bru, pintada per Joaquim Sorolla, ha creuat l'Atlàntic per a tornar a casa. I aquestes són només algunes de les coses meravelloses que li han ocorregut al Museu de Belles Arts de València gràcies al formidable equip que l'habita i al suport constant de la Direcció General de Cultura i Patrimoni i de la Conselleria d'Educació, Cultura i Esport de la Generalitat Valenciana.

Tot el que s'acaba de dir és només l'inici d'un camí que, amb l'ajuda de tots i totes, veurà com el Museu de Belles Arts canvia de dalt a baix durant els pròxims anys. Una nova museografia vestirà les seues sales i un entorn més amable envoltarà un conjunt d'edificis que encara intenta trobar la complicitat amb la ciutat que l'alberga. Mentrestant, un altre dels elements transformadors del Museu, tal com em vaig proposar des del principi, seran les exposicions de qualitat i contingut. Hui, ací, tinc l'orgull d'inaugurar la primera, de la qual jo mateix soc comissari, des que vaig ser nomenat fa un any. Molt de treball de tots, i sobretot de totes les tècniques que s'amaguen darrere dels murs del Museu. Molta faena per a restaurar unes peces que, en molts casos, s'ofereixen hui per primera vegada a la vista del públic i per les quals hem d'estar agraïts a l'Institut de Conservació, Restauració i Investigació i a la restauradora del Museu. I també moltes sinergies. Molts amics donant suport al recorregut i fantàstics companys, a més de reconeguts científics, escrivint en aquest catàleg i donant sentit a una idea que tan sols era això, una idea, en la ment de qui escriu.

Aquesta exposició i aquest catàleg tracten de mirar. De saber mirar l'art tal com ho feien les persones que van habitar el segle XVII hispànic. D'aprendre a llegir la pintura com, des de sempre, sabem llegir un text. Perquè mirar l'art és saber llegir-lo. És conèixer les formes i reconèixer els sons, les aromes i els significats que desprenen per a crear, en la ment i en el

den para crear, en la mente y en el corazón, imágenes más potentes de las que un texto evoca. Este libro trata de desentrañar una parte de ese lenguaje de las imágenes tan fácil de leer para un habitante del siglo XVII y, a veces, tan ajeno a la formación de los ojos del siglo XXI. En el Seiscientos se leía por imágenes y, aún más, se creía por imágenes. Las cosas no eran ciertas o falsas porque las narrara un libro. La fe no era verdadera o herética porque la predicara un monje. Las creencias, como las verdades universales, se demostraban a través de los ojos. Ver era creer, casi tanto como hoy en día, pero de una manera distinta. Por eso, esta exposición invita al público contemporáneo a valorar las imágenes del pasado por su capacidad comunicativa, por sus dotes para convertirse en prueba de fe.

Las creencias visuales, o la religión expresada y probada a través de imágenes, dieron lugar, en el siglo XVII, a una manera muy concreta de pintar y de esculpir, particularmente en los territorios que permanecieron católicos tras la eclosión del protestantismo. Es la estética que conocemos como realista o naturalista y cuyo desarrollo en la pintura española del Seiscientos es magistralmente analizada por Benito Navarrete Prieto. José Gómez Frechina, probablemente la persona que mejor conoce este museo, se encarga aquí de calibrar la presencia de las tendencias naturalistas de origen caravaggesco en València. Por su parte, José Riello desentraña con su habitual perspicacia la vinculación entre reliquias e iconos y su relación con una determinada manera de entender la pintura. Esta línea de profundización en los contenidos del arte realista español es continuada por Javier Portús Pérez que, en su texto, analiza de manera minuciosa el ascendente de los retratos y de los verdaderos retratos sobre el realismo casi fotográfico de algunas corrientes pictóricas. A mí, Pablo González Tornel, me corresponde cerrar este libro tratando de conciliar la forma y el contenido de la pintura del siglo XVII como manifestaciones indivisibles de un tiempo y un espacio en el que ver y creer fueron casi la misma cosa.

and recognising the sounds, aromas and meanings they release in order to create images in the heart and mind that are more powerful than those evoked by a text. This book tries to decipher part of that language of images, so easy to read for someone in the seventeenth century, and sometimes so alien to the way we train our eyes in the twenty-first. In the seventeenth century, people read through images, and moreover they believed through images. Things were not true or false because they were told in a book. Faith was not true or heretical because it was preached by a monk. Beliefs, like universal truths, were demonstrated through the eyes. Seeing was believing, almost as much as today, but in a different way. This exhibition therefore invites the contemporary public to value the images of the past for their communicative capacity, their ability to become a proof of faith.

Visual beliefs, or religion expressed and proven through images, gave rise in the seventeenth century to a very specific way of painting and sculpting, especially in the territories that remained Catholic after the flowering of Protestantism. This is the aesthetic we know as realism or naturalism, whose development in seventeenth-century Spanish painting is magnificently analysed by Benito Navarrete Prieto. José Gómez Frechina, probably the person who best knows this museum, here calibrates the presence of naturalist tendencies of a Caravaggesque order in Valencia. For his part, José Riello brings his usual perspicacity to bear on the link between relics and icons and their relationship with a particular way of understanding painting. This path of exploration of the contents of Spanish realist art is continued by Javier Portús Pérez, whose text minutely analyses the influence of portraits and true likenesses on the almost photographic realism of some pictorial trends. It falls to me, Pablo González Tornel, to end this book by trying to conciliate the form and the content of seventeenth-century painting as indivisible manifestations of a time and space when seeing and believing were nearly the same thing.

cor, imatges més potents de les que un text evoca. Aquest llibre tracta de desentranyar una part d'aquest llenguatge de les imatges tan fàcil de llegir per a un habitant del segle XVII i, a vegades, tan alié a la formació dels ulls del segle XXI. En el Sis-cents es llegia per imatges i, encara més, es creia per imatges. Les coses no eren certes o falses perquè les narrara un llibre. La fe no era vertadera o heretge perquè la predicara un monjo. Les creences, com les veritats universals, es demostraven a través dels ulls. Veure era creure, quasi tant com hui dia, però d'una manera diferent. Per això, aquesta exposició convida el públic contemporani a valorar les imatges del passat per la seua capacitat comunicativa, pels seus dots per a convertir-se en prova de fe.

Les creences visuals, o la religió expressada i provada a través d'imatges, van donar lloc, en el segle XVII, a una manera molt concreta de pintar i d'esculpir, particularment en els territoris que es van mantindre catòlics després de l'eclosió del protestantisme. És l'estètica que coneixem com a realista o naturalista i el desenvolupament de la qual en la pintura espanyola del Sis-cents és magistralment analitzada per Benito Navarrete Prieto. José Gómez Frechina, probablement la persona que millor coneix aquest museu, s'encarrega ací de calibrar la presència de les tendències naturalistes d'origen caravaggesc a València. Per part seua, José Riello desentranya amb la seua perspicàcia habitual la vinculació entre relíquies i icones i la seua relació amb una determinada manera d'entendre la pintura. Aquesta línia d'aprofundiment en els continguts de l'art realista espanyol és continuada per Javier Portús Pérez que, en el seu text, analitza de manera minuciosa l'ascendent dels retrats i dels vertaders retrats sobre el realisme quasi fotogràfic d'alguns corrents pictòrics. A mi, Pablo González Tornel, em correspon tancar aquest llibre tractant de conciliar la forma i el contingut de la pintura del segle XVII com a manifestacions indivisibles d'un temps i un espai en què veure i creure van ser quasi la mateixa cosa.

